

24.5.2023

לכבוד
מר יעקב קוינט
מנהל מינהל מקרקעי ישראל
[דוא"ל: mankal@land.gov.il](mailto:mankal@land.gov.il)

לכבוד
מר אילן דגני
מנהל מרחב חיפה
[דוא"ל: batelk@land.gov.il](mailto:batelk@land.gov.il)

לכבוד
ועד מושב דור
פקס: 04-6396399

לכבוד,
אגף בכיר לעדות דתיות
פקס: 02-6553610
[דוא"ל: galitde@moin.gov.il](mailto:galitde@moin.gov.il)

לכבוד
עו"ד גלי בהרב מיארה
היועצת המשפטית לממשלה
פקס: 02-6467001

לכבוד
גברת מניה לייקין
היועצת המשפטית למינהל מקרקעי ישראל
דואר- אלקטרוני: fimab@land.gov.il

לכבוד
מר אזיף איזק
ראש מועצה אזורית חוף הכרמל
באמצעות הטופס המכוון של לשכת ראש העיר

לכבוד
ועד קיבוץ נחשולים
פקס: 04-6395520
דוא"ל: Shani@nahsholim.com

לכבוד,
עו"ד משה ארבל
שר הפנים
פקס: 077-4448800
דוא"ל: sar@moin.gov.il

שלום רב,

הנדון: סימון, גידור ושילוט הקברים בכפר טנטורה העקור

בשם מרשיי, מר סמיח מסרי, מר הנדי אנואר, מר אחסאן אעמר, מר אסעד עשמאוי, מר כמאל מסרי, מר מוסטפא מסרי, מר מחמוד עשמאוי, גב' גיהאן עדנאן סרחאן, מר טלאל מסרי, מר אכרם דקנאש, כולם מפרדיס, גב' אג'סאן אבו פול מקיבוץ מגן וועד עקורי טנטורה, הריני לפנות אליכם בזאת בבקשה לסמן, לגדר ולשים שילוט היכן שנמצאים קברי אחים, משנת 1948, ובתי הקברות בכפר טנטורה העקור. הכל בצורה שמפסיקה את חילולם ומאפשרת ביקור על ידי בני המשפחות וביצוע טקסים דתיים, ובכך לשמור על כבודם של הנקברים וקרוביהם.

1. מרשיי הינם עקורי טנטורה, שיקיריהם קבורים בקברי אחים ובבתי הקברות בכפר. טנטורה הינו כפר פלסטיני עקור הנמצא כ-35 ק"מ דרומה מחיפה לאורך החוף שמספר תושביו היה בשנת 1948 כ-1,500, רובם התפרנסו מחקלאות ודייג. בלילה שבין ה-22 ו-23 למאי, 1948, הותקף ונכבש הכפר על ידי גדוד 33 לחטיבת אלכסנדרוני של כוחות "ההגנה". עדויות של פלסטינים תושבי הכפר, של החיילים מחטיבת אלכסנדרוני ומסמכים רשמיים מארכיון הצבא, מעידים, כי בשעות אחרי כיבוש הכפר, ביצעו חיילים טבח שיטתי של לוחמים פרוקים מנשק ואזרחים. אין מספר מדויק של הנרצחים, אך הוא קרוב ל-280 איש, רובם גברים.

2. עדויות ומסמכים אלו מלמדים גם, כי גופותיהם של ההרוגים נקברו בקברי אחים במספר מיקומים בכפר ובסמוך לו. ניצולם מהכפר, כ-1200 תושבים, גורשו בתיהם. חלקם הפכו לפליטי פנים בפרידיס, וחלקם הפכו לפליטים במדינות ערב סמוכות.
3. אדמות הכפר הופקעו על פי חקיקה ישראלית - חוק נכסי נפקדים, תשי"י - 1950 וחוק רכישת מקרקעים (אישור פעולות ופיצויים) וחוק רכישת מקרקעים (אישור פעולות ופיצויים) תשי"ג-1953. על אדמות הכפר הוקמו שני יישובים ישראלים וכפר נופש: מושב דור וקיבוץ נחשולים. ובעקבות ההפקעה, נוהלו קרקעות הכפר על ידי רשויות המדינה ברבדים שונים - רשות מקרקעי ישראל, המועצה האזורית חוף הכרמל וכן הוועדים המקומיים ביישובים הנ"ל.
4. במהלך השנה האחרונה, ערך ארגון Forensic Architecture (להלן: FA) תחקיר מקיף שמטרתו לאתר את מיקומם המדויק של בתי הקברות וקברי האחים ולבחון איזה שימושים נעשה בשטחים אלה כיום. את התחקיר ומסקנותיו פרסם FA בדו"ח מפורט (Forensic Architecture, Executions and Mass Graves in Tantura, 23 May 1948: Methodology Report (24 May 2023) https://content.forensic-architecture.org/wp-content/uploads/2023/05/Tantura-2023-report_v7.0.pdf) (להלן: הדו"ח),¹ אשר ממצאיו עולה, בין היתר, כי:
- א. באשר לקברי האחים, זוהו בדו"ח של FA שתי תכונות אדמה (Earth Feature) שכנראה מכילות קברי אחים, וחשד לקיומם של עוד שני קברי אחים.
- א.1. קבר אחים ראשון - Earth Feature 1 (E1): אורכו כ-33 מטר, ורוחבו 3 מטר, וגובהו כ-85 ס"מ. בהתאם לגודל והעומק של הקבר, הקבר יכול להכיל בין 70-140 גופות, תלוי בצורת הקבורה.

¹ נציין, כי הממצאים לעיל הינם חלק מחקירה מקיפה יותר אודות מיקום קברים בטנטורה. כך שעדיין מתגבשות עוד עדויות ועוד ממצאים פיזיים, ומידע ארכיוני לגבי מיקומים נוספים בשטח. ככל שיימצא עוד קברים נודיע על כך בהתאם.

Figure 25. Comparison of the site of E1 between 1947 and 1949 marking the bush and plot lines. Forensic Architecture, 2023.

מקור : FA, דו"ח Executions and Mass Graves in Tantara, בעמ' 32.

מרכז הקבר הוא בערך בנקודה 32.61089, 34.91905, וגבולותיו בנקודות : 32.61091, 34.91887; 32.61088, 34.91887; 32.61089, 34.91924; 32.61086, 34.91924. מיקום הקבר על גבי צילום אוויר עדכני מעלה כי הוא משמש כחלק מהחניון לחוף וכפר נופש דור.

Figure 34. Boundary of Earthwork 1 marked within contemporary satellite image. Source: 7 June 2019, OFEK. Forensic Architecture, 2023.

מקור : FA דו"ח Executions and Mass Graves in Tantara, בעמ' 36-46.

א.2. קבר אחים שני- 2 Earth Feature (E2): אורכו כ-19 מטר, ורוחבו 3 מטר, וגובהו כ-85 ס"מ. בהתאם לגודלו ועומקו, הקבר יכול להכיל בין 40-80 גופה.

Figure 39. Comparison of the site of E2 between 1947 and 1949 marking the bush lines. Forensic Architecture, 2023.

מקור: FA דו"ח **Executions and Mass Graves in Tantara**, בעמ' 51.

מרכז הקבר הינו בערך בנקודה 32.60918, 34.91803, וגבולותיו בנקודות: 32.60922, 34.91793. מיקום הקבר על גבי צילום אוויר 32.60918, 34.91813; 32.60916, 34.91812; 32.60919, 34.91793. עדכני מעלה כי הוא נמצא בתחילת דרך למעבר רגלי לחניון חוף המושב דור.

Figure 45. Boundary of Earthwork 2 marked within contemporary satellite image. Source: 7 June 2019, OFEK. Forensic Architecture, 2023.

א.3. על פי ממצאי הדו"ח, קיימות אינדקציות לקיומם של שני קברי אחים נוספים בשטח הכפר. קבר ראשון נמצא סמוך למבנה הדייגים שעל החוף. עדויות מרובות מתייחסות לקבורה ליד החוף (מיקום GPS 32.60951, 34.91666). אמנם, השוואה של התמונות האוויריות של אותו מקום בין השנים 1947, 1949 ו-1952 אין זיהוי של עבודות עפר (earthworks) או חריגות בקרקע (ground anomalies). עם זאת, קיימת הפרעה משמעותית בקרקע כ-25 מטרים מדרום לאתר עליו הצביעו עדים.

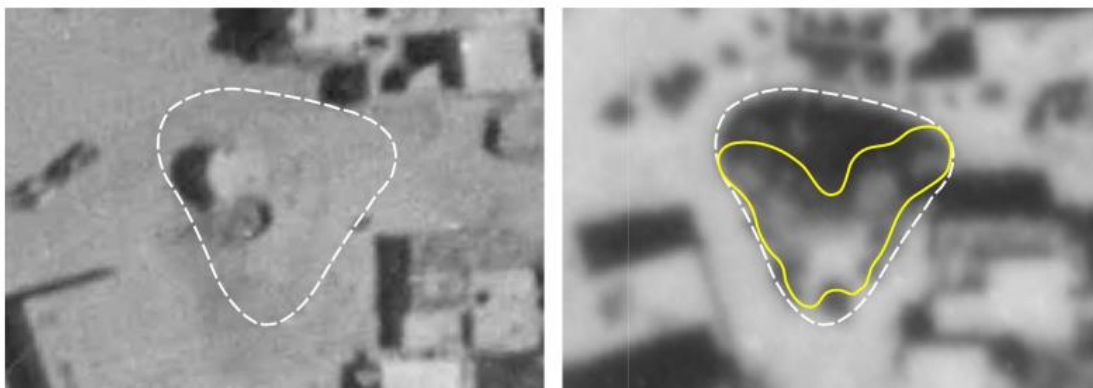

Figure 46. White dashed line is an outline of the area of anomaly. The yellow outline represents an apparent mound that appears in 1949 after the battle. Left: 1947. Right: 1949.

כיום, השטח הוא פתוח ומעליו עפר, סלעיות ועשב.

Figure 47. Sites of possible graves near the beach. The blue and red markers indicate al-Masry's testimony. The green marker indicates Hassadieh's testimony in Tantura. The yellow outline represents a mound that appears

מקור : FA דו"ח Executions and Mass Graves in Tantara , בעמ' 58-61.

קבר האחים השני נמצא בפינה הדרומית-מזרחית של בית הקברות הראשי של הכפר, שכל שטחו מחולל על ידי שימושים שונים, כולל מגרש חנייה ודשא. לפי עדויות, נקברו בתוך קבר זה 10-20 גופות בתוך בור עגול. על פי דו"ח התחקיר של FA, השוואה בין תמונות האוויר של 1949 ו-1952 עולות ארבעה הפרעות קרקע - כל אחת מהן ברוחב של 2-4 מטרים ואורך של 2-4 מטרים, בחלק הדרום-מזרחי של בית הקברות הראשי של הכפר.

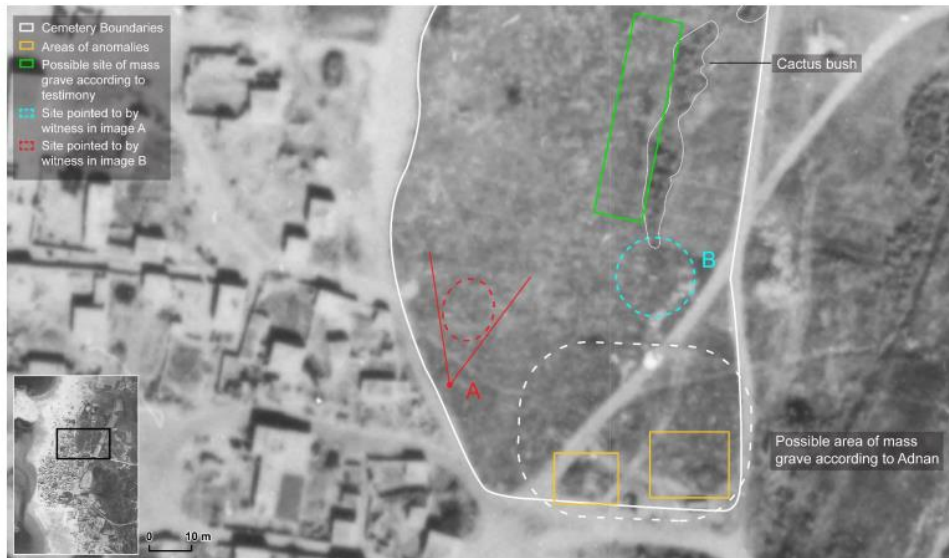

Figure 50. Diagram representing all locations testified to be sites of mass graves inside the cemetery. Aerial image 1949, IAF.

Figure 51. Diagram representing all locations testified to be sites of mass graves inside the cemetery. Source: 7 June 2019, OFEK. Forensic Architecture, 2023.

מקור : FA דו"ח Executions and Mass Graves in Tantara , בעמ' 62-68.

בנוסף, מסמכים מארכיון הצבא אף הם מלמדים על קבורה בקברי אחים, בביקוח פקידי צבא. במסמך מתאריך 31.5.1948 מציין "מפקד חבל מס. 1", בין היתר, "עלי לציין שאת כל ההרוגים שהיו בטנטורה קברנו."

זכרון-יעקב, 31.5.48
תיק/א/18

אל : מפקד הנפה
מאת : מפקד חבל מס. 1

בתשובה למכתבך בפוגע לקבורת הערבים שבטנטורה, עלי לציין שאת כל ההרוגים שהיו בטנטורה קברנו, אך לצערי מתים שם יום פרות וסוסים כן שעל זה אי אפשר להתגבר משום שמחסור אנשים בשנו ואי אפשר לקברם. סחר אסלה ערבים מפורים לקבור את הבהמות.

מפקד חבל מס. 1

ארכיון 33, חטי אלטניוויץ, יגן 1949-46-4663

<https://www.akevot.org.il/article/tantura/#/> המסמכים זמינים באתר מכון עקבות

ובמכתב מיום 9.6.1948 נכתב אל "מפקד החבל", כי "בדקתי אתמול את קבר-אחים בבית הקברות טנטורה. מצאתי הכל בסדר.

ארכיון 33, חטי אלטניוויץ, יגן 1949-46-4663-57

מס' טנטורה 48-6-8

אל מפקד החבל

בדקתי אתמול את קבר-אחים בבית הקברות טנטורה. מצאתי הכל בסדר.

מפקד חבל מס. 1

<https://www.akevot.org.il/article/tantura/#/> המסמכים זמינים באתר מכון עקבות

ב. באשר לבתי הקברות המקוריים של הכפר, באמצעות התחקיר זוהו ארבעה בתי קברות מקוריים בגבולות שטח הכפר. אלה כוללים שלושה בתי קברות מוסלמיים, הגדול מביניהם נמצא בצד הצפוני של הכפר (32.6119152, 34.9189547). השניים הנוספים, קטנים יותר בהיקפם, אחד נמצא בצפון הרחוק (32.61600, 34.91943) והשני בדרום הרחוק של הכפר (32.60090, 34.91956); וכן בית

קברות נוצרי בחלקו הדרומי של הכפר (32.60551, 34.92041). ארבעת בתי הקברות סומנו בתצלום אוויר להלן:

Figure 23. Location of original cemeteries of Tantara overlaid on contemporary satellite image of the village. Source: 12 May 2021, Maxar Technologies. Forensic Architecture, 2023.

מקור: FA דו"ח **Executions and Mass Graves in Tantara**, בעמ' 30.

5. הנה כי כן, נכון להיום, כלל בתי הקברות וקברי האחים שבטנטורה מחוללים ואינם שמורים כיאות וכמתחייב לבתי קברות וקברים. הדבר פוגע בכבודם של המתים ובני משפחותיהם. הלכה פסוקה היא, כי זכותו של כל אדם לקבורה מכובדת ונאותה הינה חלק בלתי נפרד מזכותו לכבוד, שכן כבוד האדם אינו

רק כבודו של אדם בחייו, אלא גם כבודו של אדם לאחר מותו. זכות האדם המת וזכות יקיריו בהקשר זה לכבוד הוכרה בפסיקה כחלק מזכות האדם לכבוד המעוגנת בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו (לעניין זה ראו: ע"א 294/91 **חברה קדישא גחש"א "קהילת ירושלים" נ' קסטנבאום**, פ"ד מו(2) 464 (1992) (להלן: עניין קדישא); ע"א 6024/97 **פרדריקה שביט נ' חברה קדישא גחש"א ראשל"צ**, פ"ד נג(3) 600 (1999); בג"ץ 6126/94 **גירא סנס נ' רשות השידור**, נג(3) 817 (1999); בג"ץ 52/06 **חברת אלאקסא לפיתוח נכסי ההקדש המוסלמי בא"י בע"מ Wiesenthal Simon Corp Museum Cente** (2008) ובג"ץ 7583/98 **לאה בכרך נ' שר הפנים**, פ"ד נד(5) 832 (2000); בג"ץ 1113/99 **עדאלה - המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל נ' השר לענייני דתות** (2000)).

6. מצב החילול הקיים גם לא מאפשר לבני משפחותיהם של הקבורים לבקר ולהתייחד עם יקרים. דבר זה שלוב באינטירס של המנוחים שיזכרו ויכבדו אותם אחרי מותם וכן באמותנם של המשפחות. בית המשפט קבע לא אחת, כי בית-הקברות הינו לחיים כמו למתים (ע"א 280/71 **רפאל גדעון נ' חברה קדישא גחש"א**, כז(1) 010, בעמ' 22 (1972)). בית המשפט אף קבע שללא הכרה בזכותם של בני המשפחה לכבד את המנוח, "ואפשרותם לתבוע את מימוש הזכות הזאת", תהיה הזכות לכבוד המת כמעט ריקה מתוכן (ע"א 4576/08 **ליה עטרה בן-צבי נ' פרופ' יהודה היס, פסקה 33 לפסק דינו של המשנה לנשיאה דאז ריבלין** (2011)).

7. אי לכך, חילול הקברים פוגע גם ברגשות הציבור, במיוחד אלה ששייכים לאוכלוסייה אליה משתייכים המנוחים - האוכלוסייה הפלסטינית בישראל ובכלל. ההגנה על רגשות אלה הוכרה בפסיקה כאינטרס לגטימי שיש להתחשב בו (עניין **חב' אלאקסא לעיל**, פסקה 152-174-173. ראו גם 2298/05 **חב' אלאקסא לפיתוח נכסי ההקדש המוסלמי בע"מ נ' עיריית תל-אביב-יפו**, תשסד(1) 557, פסקה 21 (2005)).

8. על רקע כל האמור לעיל, אין חולק כי קיימת אחריות על רשויות המדינה לשמור ולטפל במקומות קדושים של כלל הדתות, בין היתר בתי-קברות מוסלמים ונוצרים (בג"ץ 10532/04 **שיח' עבדאללה נמר דרוויש נ' השר לענייני דתות**, בעמ' 3-2 (נבו 16.08.2007)). גם בדו"ח **ועדת החקירה הממלכתית לבירור התנגשויות בין כוחות הביטחון לבין אזרחים ישראלים באוקטובר 2000**, כלל ביקורת נוקבת על רשלנותם של מוסדות ממשלתיים בטיפולם במבני דת של מוסלמים ונוצרים, וחילול בתי קברות הנמצאים בבעלות המדינה (בעמ' 35, ו-55 לדו"ח).

9. לבסוף נוסף, על פי משפט זכויות האדם הבינלאומי, סימון קברים מזוהים והקפדה על כבודו של הנפטר הם דרישות תחת מגוון מנגנונים. בדו"ח שלה למועצת זכויות האדם, הדווחת המיוחדת של האו"ם על Summary Executions, אגנס קלמרד (Agnes Callamard), מציינת, כי ברגע שנחשפים קברי אחים, לדבר השלכות על אגד של זכויות, כולל:

“[t]he right to life, [r]ights linked to enforced disappearances: the right to recognition as a person before the law, the right to liberty and security of the person, [and] the right

not to be subjected to torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment”²

הדווחת המיוחדת מבהירה גם כי זכויות המנוחים לטיפול המכובד בגופות לאחר המוות קשורות גם במידה רבה למשפחת הנפטר, והם תוצר של זכויות אזרחיות, תרבותיות ודתיות:

““Last rights” linked to the dignified treatments of the body in death, largely attached to the family of the deceased, and the product of civil, cultural and religious rights.”³

הדווחת המיוחדת מבהירה עוד בהקשר הזה כי הזכות ליחס אנושי, חופש דת ואמונה, חופש ההתאגדות והביטוי, והזכות להשתתף בחיי התרבות מושפעים גם הם בניסיונות להנצחת קברי אחים.

לאור כל האמור לעיל, נבקשכם בזאת לסמן, לגדר ולשים שילוט היכן שנמצאים קברי אחים ובתי הקברות בכפר טנטורה העקור, כפי שפורט לעיל, והכל בצורה שמפסיקה את חילולם ומאפשרת ביקור על ידי בני המשפחות וביצוע טקסים דתיים, ובכך לשמור על כבודם של הנקברים וקרוביהם.

בכבוד רב,

ד"ר סוהאד בשארה, עו"ד

² Agnes Callamard, Special Rapporteur of the Human Rights Council on extrajudicial, summary or arbitrary executions, *Report on Extrajudicial, summary or arbitrary executions*, A/75/384, (Oct. 2020), https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Executions/A_75_384_AdvanceUneditedVersion.pdf.

³ ראו הערה 2 לעיל.